

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ПОДХОДИ В ПРЕПОДАВАНЕТО НА ГЕОГРАФИЯТА НА КИТАЙ

Яна Шишкова

INTERDISCIPLINARY APPROACHES IN CHINESE GEOGRAPHY TEACHING

Yana Shishkova

Abstract: In the recent years, the demand for Chinese language training has increased significantly worldwide. Following the trend, Bulgaria for many years now develops intensive language studies in the secondary schools and Universities all around the country. A need for cultural classes emerged to provide the necessary resources for successful realization in China or with Chinese language in the labor market. This paper provides different approaches of teaching China's geography for students, linking it to ancient and modern China, and to the practical aspects of applying the new knowledge provided.

Key words: PRC, Geography of China, interdisciplinary approach.

Обучението по география и икономика е част от курикулума задължителни предмети за етапа на основното и гимназиалното образование. Въвеждащите знания започват още от предмета „Човекът и природата“ в 3.-4. клас и продължават с „География и икономика“ в 5.-10. клас.

Актуално състояние на темата *Китай* в обучението по *География и икономика*

В Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО), в сила от 2016 г., са формулирани редица принципи и цели, сред които в чл. 3 четем следните принципи:

(1) Образованието като процес включва обучение, възпитание и социализация.

(2) Образованието е национален приоритет и се реализира в съответствие със следните принципи: 3. равен достъп до качествено образование и приобщаване на всяко дете и на всеки ученик; ... 7. съхраняване на културното многообразие и приобщаване чрез българския език; 8. иновативност и ефективност в педагогическите практики и в организацията на образователния процес въз основа на научна обоснованост и прогнозиране на резултатите от иновациите; 10. автономия за провеждане на образователни политики, самоуправление и децентрализация.

Сред целите, описани в чл. 5, четем: „3. придобиване на компетентности, необходими за успешна личностна и професионална реализация и активен граждански живот в съвременните общности; ... 10. познаване на националните, европейските и световните културни ценности и традиции; 11. придобиване на компетентности за разбиране на глобални процеси, тенденции и техните взаимовръзки.“

Кратко проучване на учебните планове по география обаче показва, че в пети клас, от всички континенти единствено се представя Африка с 12 теми, в които по-подробно се разглеждат в един кратък урок само Египет и Република Южна Африка; също и Антарктида в отделни две теми. В шести клас са представени Южна Америка (16 теми), Северна Америка (11 теми), Азия (10 теми), от които в две страници са представени всички страни на Азия¹, затова пък за Австралия и Океания има цели шест теми. Чак в седми клас се изучава Европа, Балканският п-ов и България.

Не може да не направи впечатление изключителната европоцентричност на образователната парадигма и negliжирането на основните страни, които осигуряват БВП в световен мащаб, с демонстрирана пълна незаинтересованост за това, че страни като Китай, Индия, Южна Корея, Япония, Сингапур и др. са водещи в сферата на образованието, иновациите, технологиите и икономическия прогрес. Смятам, че подобен подход пряко противоречи на принципа на „равен достъп до **качествено** образование“ (в светлината на описваната проблематика, то не може да бъде окачествено като „качествено“), „съхраняване на културното многообразие, възпитание и социализация“ на българчетата, както и целите, сред които: „придобиване на компетентности, необходими за успешна личностна и професионална реализация“, „познаване на националните, европейските и световните културни ценности и традиции“ и „придобиване на компетентности за разбиране на глобални процеси, тенденции и техните взаимовръзки“ (ЗПУО).

¹ Вж. Учебник по география и икономика, Просвета, с. 113-115.

Подобно учебно съдържание, подкрепено от учебното съдържание по история в 5.-7. клас, където също се пренебрегва Азия, до степен, че в дял *Средновековие*, дори не е спомената империята на Чингиз хан, не може да обучи и възпита достатъчно добре подготвени граждани, които да се ориентират дори в елементарните икономически и политически процеси. Именно поради това се налага преосмисляне на подхода от европоцентричен към усвояване и осмисляне на достиженията на всички цивилизации, които днес се явяват основни двигатели на прогреса.

В същото време България е страна от Формата „16 + 1“, който представлява инвестиционна програма на Китай за страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ), част от най-мощната инициатива на нашето време „Един пояс, един път“ – по същество един нов Път на коприната, целящ да изгради нови сухопътни и морски връзки с голяма част от държавите по света. До момента в инициативата са включени 64 страни (юли 2018), които представляват над 62% от световното население и произвеждат над 1/3 от световния БВП (Стефанов 2018). През юли 2018 г. България бе домакин на Седмата среща на върха „16+1“, заедно със съпътстващ бизнес форум. В резултат са подписани 15 споразумения, сред които се планира строеж с китайски капитали на тунел под Шипка, изграждане на магистрала „Хемус“, рехабилитиране на пътя Варна-Русе и др.² Възможностите за работа, които дават тези споразумения на ученици и студенти, изучаващи китайски език, са твърде големи, за да бъдат пренебрегнати в обучението по география и икономика. Същото важи и за онези, които не са избрали да задълбочат познанията си за водещите икономики на Азия, поради липса на каквато и да било информация по темата.

Отделен проблем представлява подходът в обучението, при който се изброяват факти, по никакъв начин не свързани с изграждането на интерес и трайни знания у учениците.

В урока, посветен на Китай, в сайта „Уча.се“³, който широко се ползва от учениците, могат да се чуят над 50 отделни факта за запаметяване, които обаче не са свързани логически, за да бъдат запомнени. Така, вместо да се изброява, че Китай произвежда ориз, пшеница и др., не е ли по-добре да се започне първо с подходящия увод, който включва релефа, описание на стъпалата, които се спускат от Цинхай-тибетското плато и влиянието върху климата на „пръстите“, образувани от планинските ве-

² Вж. Епицентър, брой от 07 юли 2018 г.: <http://epicenter.bg/article/Borisov-na-sreshtata--quot-16-1-quot--Balgariya-ima-ryadak-shans/158607/2/0> (отв. на 09.12.2018 г.).

³ Вж. Уча.се, География 6. клас, Видео урок: Страни в Азия. Част 1 от 3: <https://ucha.se/watch/7186/strani-v-azia-kitay/urok/4216> (отв. на 12.12.2018 г.).

риги, които се спускат отвисоко към ниско? След което да се покаже и разкаже за оризовите тераси по река Хун (фиг. 1), създадени от народа хани, пров. Юннан, влезли в списъка на ЮНЕСКО за световно културно и природно наследство?

Фиг. 1. Оризовите тераси на р. Хун, пров. Юннан

Интердисциплинарен подход в обучението по география и икономика на КНР

През годините, като учител по китайски език и култура, съм разработила подход към преподаването на география и икономика на Китай, който включва познания от области, като митология, история, геополитика, народни вярвания, традиционни религии и изкуства, култура и етнография, наука и технологии, туризъм и др. В настоящата статия се представят част от онези подходи, които са се доказали в практиката, като създаващи трайни представи и осмисляне на причините за едно или друго явление.

–) Релеф

Релефът в Китай се е образувал под влияние на изпъкналата повърхност на Цинхай-тибетското плато, формирало се преди няколко милиона години. Погледнат от птичи поглед, Китай напомня на стълба с четири стъпала, която се спуска от запад на изток, поради това не е чудно, че планините заемат цели 33%, платата – 26%, хълмовете – 10%. Едва 12% от територията са обработваеми земи, разположени в петте големи равнини. Останалите 19% от сушата заемат котловините и падините, като голяма част от тях са покрити с пясъците на пустинята Гоби и Такламакан.

На **най-високото стъпало** е Цинхай-тибетското плато със средна надморска височина 4500 м и площ ок. 2 500 000 км² (колкото пет Франция). Образувало се е преди 55 млн. години при сблъскването на две тектонични плочи. Преди това тук е имало море, поради което езерата по цялото плато са основно солени. Най-голямото солено езеро на Китай е Цинхайху, то дава името на провинция Цинхай. Наричат платото „Покрива на света“ и на него са разположени съответно: Големите Хималаи на запад, където се намират най-високите върхове в света – Еверест или Джомолунгма (8848 м) и К2 (8611 м).

От Цинхай-тибетското плато, като пръстите на ръка, към равнините тръгват редица важни планински вериги, които оформят и климатичните зони на страната. Най-голямо значение от тях има планинската верига Цинлин, която се разполага между реките Хуанхъ (Жълтата река) и Яндзъ (Чандзян). Цинлин се явява естествена граница между Северен и Южен Китай. Хребетът Нанлин от своя страна дели страната на Южен и Централен Китай. Интердисциплинарният подход помага на учениците по-добре да запомнят тези вериги, като се добавят връзки с митологията и народните вярвания. Ще дам само един пример как представям планинската верига Кунлуншан, в северозападната част на платото.

Първият китайски историк Съма Циен казва, че ханският император У ди пратил хора да търсят извора на Хуанхъ. Като го намерили, му дали името Кунлун. Именно в тези планини се намира митичният даоистки Рай, където е издигнат земният дворец на Нефритения император – върховният повелител на трите свята (Небесния, Човешкия и Света на мъртвите). С идването на будизма планината започва да се асоциира с планината Меру (Сумеру), която се явява център на физическата, метафизичната и духовната Вселена в хиндуизма, джайнизма и будизма. Името Кунлун се превежда като „Планината, пронизана от пещери“ и съответства на митологичната представа, че Меру е куха планина, разположена точно под Полярната звезда. Към I-II век обителта на една от най-важните богини на древен Китай Си-уанму (Майката на Западните владетели) е преместена от Нефритената планина на север в планините Кунлун.

Фиг. 2. Лампа от II в. с планината Кунлун

Тук тя пирува с небесните жители в дворец, обкръжен със златни защитни кули, а веднъж на 6000 години бере прасковите на безсмъртието от вълшебната си градина и храни небесните жители, осигурявайки им вечен живот и младост. На фиг. 2 виждаме лампа от II век с изображение на жителите на Кунлун и Си-уанму в центъра.

Второто стъпало е образувано от платата Вътрешна Монголия, Лъсовото плато (580 хил. км²) и Юннан-гуейджоуското плато, басейна на р. Тарим, Джунгарската и Съчуанската котловина. Средната надморска височина на второто стъпало е 1000 – 2000 м. Лъсовото плато се състои от силно ерозираща почва и поради това е подходящо за селскостопанска обработка. Именно тук се намира един от най-древните центрове на земеделие в света. Местните жители, поради липса на камък и дърва, живеят в пещери, издълбани по склоновете на лъсовите

хълмове, а понякога си правят градини направо над пещерата, в която живеят.

От източното подножие на планините Голям Хинган (Дасинанлин) – основно във Вътрешна Монголия, Тайханшан, Ушан и Сюефъншан на изток се простира **третото стъпало** на китайския релеф, с надморска височина 500-1000 м. От север на юг третото стъпало се формира от Североизточната (Манджурската) и Северокитайската равнина, както и равнината на средното и долното течение на р. Яндзъ, обградена от хълмове и ниски планини. Равнините в Китай заемат около 12% от цялата територия, като големите равнини са пет на брой: Североизточната равнина с площ 409 500 км², под 200 м надморска височина; Северната равнина; равнината по средното и долното течение на р. Яндзъ; равнината по делтата на р. Джудзян (Перлената река) и равнината Хътао, на територията на АР Вътрешна Монголия и Нинсяхуйския АР.

Четвъртото стъпало представлява крайбрежието, териториалните води и островите в тях. На юг и на изток бреговете на Китай се умиват от водите на Бохайско, Жълто, Източнокитайско и Южнокитайско море, с обща площ на териториалните води – 4,73 млн. км². В четирите морета са разхвърляни 5400 острова. Най-голям от тях е Тайван с административен център Тайпе (36 хил. км²), втори по големина е о-в Хайнан с административен център Хайкоу (34 хил. км²).

Наред с географската справка аз предоставям възможност на учениците добре да запомнят стъпаловидния характер на релефа чрез легендата за титаничната битка на чудовището Гунгун и героя Джуансю, които се биели за правото да заемат владетелския трон. Според трактата „Ли-едзъ“ («列子»), Гунгун изгубил и в яда си ударил по една от планините, които подпирали Небето да не падне (заради което ги наричали „небесни подпори“). Върхът на планината се отчупил и тогава Небето се наклонило на запад, а земята – на изток. Всички небесни тела от тогава изгряват на изток и залязват на запад. Очевидно е, че древните китайци добре са били запознати с топографията на страната, тъй като с тази легенда са обяснявали защо на запад има толкова високи планини, а на изток земята потъва в моретата към Тихия океан (Graham 1990, 96).

Отново от народните вярвания, легендите и религиите (даоизъм и будизъм) аз давам информация за петте свещени даоистки и четирите свещени будистки планини, като уточнявам кои са будите, бодхисатвите и архатите. По този начин учениците научават, че в Китай има четири важни светилища на четирите бодхисатви Гуан-ин, Уъншу, Пусиен и Дидзан уан, което им помага да създадат свои маршрути при пътуване

в Китай. Отделно тези знания служат за въвеждане на по-късни теми, като митология, народни вярвания, история, религия и свързаната с тях литература.

Бодхисатвата Гуан-ин („Чуваща звуците на света“) произхожда от мъжкия бодхисатва Авалокитешвара в хиндуизма. Тя е толкова важна за китайската култура, колкото Дева Мария – за западната, като покровител на домашното огнище. Тя е бодхисатва на милосърдието, която има хиляда очи, за да вижда всички хорски мъки, и хиляда ръце, за да помага на цялото човечество. Нейното светилище е остров Путуошан, асоцииран с вълшебната планина Потарака (Поталака).

Уъншу (Манджушри) е най-високопоставен сред Четирите велики бодхисатви и най-мъдър от тях, язди лъв и е покровител на пилигримите, които извършват своето поклонение към него в планината Утайшан. Пусиен (Самантабhadра) – пазител на дхяна (фундаменталния принцип, който се спазва от всички изповядващи будизма) язди бял слон; светилището му е в планината Ъмейшан. Дидзануан (Кшитигарбха) е покровител на Отвъдния свят, държи тояга на смирен поклонник и перла в лявата ръка. Той е повелителят на Десетте зали на Ада и всички подчинени им адове, пак той е единственият, който може да избави наказаната душа от най-страшния ад Авичи. Заклел се е да не премине в състояние буда, докато има и една душа, която се нуждае от спасение. Светилището му е в планината Дзиухуашан, пров. Анхуей.

Подобна тема не може да се разглежда и без анализ на политическата ситуация и отношенията на КНР с нейните съседи. Аз включвам в беседите и лекциите си актуални данни за напрежението в Синдзян-уйгурския автономен район, в Тибетския автономен район, с ролята на Далай лама, ситуацията с о-в Тайван, а също и териториалните претенции на Китай към неговите съседи. Без да навлизам в детайлите за всеки един пограничен конфликт, споменавам за няколкото конфликта между СССР и Китай, като основният се случва през 1969 г. на о-в Дамански (кит. Джънбао); също изострям вниманието върху ситуацията с островите Спратли, като потенциална точка за конфликти между Малайзия, Тайван, Китай, Филипините и Виетнам. Архипелагът има само 2 км² площ, с териториални води от 425 000 км². Той се явява най-южната точка на КНР и се намира на ключово място по морските пътища, с огромни запаси от риба и предполагаеми значителни резерви от петрол

и газ. До момента въпросът с притежанието на островите не е решен, като периодично всяка от държавите се опитва да завладее по-голяма територия.

–) Води

Географската справка за водите на Китай включва информация за моретата, реките, езерата (солените, соленоводните, сладководните), най-известните водопади. При това, за да бъдат обособени и запомнени отделни знакови морета или реки, се добавя също много културологична информация.

Бохайско море е най-северната част на Жълто море, като се явява „вътрешно“ между Североизточен Китай и Корейския п-ов. Може да бъде запомнено с това, че според „Книга на планините и моретата“ («山海经») в него има пет вълшебни острова, на които живеят безсмъртните. Най-важен от тях е Пънлай, дом на Осемте безсмъртни и даоисткия магьосник Анци Шън, с когото първият китайски император Циншъхуанди веднъж говорил три дена и три ноци. Циншъхуан бил впечатлен от това, че старецът е живял над хиляда години (в III в. пр. н. е.). Силно впечатлен, той изпраща в 219 г. пр. н. е. експедиция от 60 кораба с 5000 души екипаж, 3000 деца и всякакви занаятчии, водени от придворния магьосник Сю Фу. Целта била да се намери Анци Шън и тайната на еликсира на безсмъртието за императора. При втората експедиция през 210 г. пр. н. е. никой не се завърнал, в страх от гнева на императора, като монахът Ичу от дин. Късна Джоу (951-960) пише, че корабите са акостирали в Япония, а екипажът е станал част от японския народ, пренасяйки редица китайски нововъведения и технологии (Rambelli 2018, 134). Отделно се въвежда темата за най-новите постижения в технологиите на Китай, като се говори за най-дългия подводен тунел на бъдещето (123 км, от които 90 под вода), който ще минава по дъното на Бохайско море и ще свързва градовете Далиен и Йентай с магистрала и високоскоростна жп линия, минавайки и покрай сегашния град Пънлай.

Реки. От Цинхай-тибетското плато извираят почти всички главни реки на Централна и Източна Азия. Това са Ганг, Ярлунг Цампо, която преминава в Брахмапутра (ляв приток на Ганг), Иравади, Салуин, Меконг, Яндзъ и Хуанхъ. По поречието на Ярлунг Цампо се намира най-дълбокият каньон в света – достига до 6009 м, средна дълбочина – 2268 м, с дължина 240 км.

Как учениците по-лесно да запомнят някои от реките на Китай? В изследването си „Символът на дракона в китайската култура“ доц. д-р

Искра Мандова предава следния мит: „На земята нямало реки и езера, съществувало само Източно море, в което живеели четири дракона: драконът Лун, Жълтият дракон, Черният дракон и Перленият дракон. На земята настъпила голяма суша и хората нямало с какво да се препитават. Четирите дракона, като видели това, съжалили хората и решили да поговорят с Нефритения владетел, който бил господар на небето, земята и моретата. Той обаче не удържал на обещанието си да прати дъжд, и драконите решили да помогнат на хората, като погълнат вода от морето и я разпръснат като дъжд с устите си. Тогава Нефритеният владетел се разгневил и заточил драконите на четири високи планини.“ Но и тогава те не съжалили за постъпката си и се превърнали в четирите големи реки на Китай: драконът Лун – в р. Яндзъ, Жълтият дракон – в р. Хуанхъ (Жълтата река), Черният дракон – в р. Хъйлундзян (букв. Реката на Черния дракон, още р. Амур в Русия) и Перленият дракон – в р. Джудзян (Перлената река) (Мандова 2007, 312-313).

Великият канал

Великият канал е без съмнение едно от чудесата на човешкия гений и изключително по рода си инженерство. Това е изкуствена водна артерия с дължина 1776 км, която свързва Пекин с град Ханджоу. Строежът му започва още по време на управлението на Фучай (495-473 г. пр. н. е.) – последния княз на княжество У, със столица днешния град Ханджоу. По негово време бива изграден каналът Хангоу, който свързва водите на Хуанхъ и Хуайхъ. По време на дин. Суей (581-618) бива изграден почти напълно, като по него работят над пет милиона души (Needham 1971, 308).

Извън преките ползи от вътрешен воден път, охраняван от набези на пирати, подсигурен срещу наводнения и други природни бедствия, Великият канал в обучението може да служи за добро пояснение защо не бива да се подхожда към никой народ със стереотипи и предварителна нагласа. Именно през дин. Суей северните китайци за пръв път получават широк достъп до ориз и започват да го ползват в диетата си, а южните – просо и пшеница. И до днес северните китайци употребяват като джушъ (основна храна) не ориз, а нудли, пелмени и питки.

Изводи

Географията на Китай е твърде широко понятие. В нея се включват теми, като икономика, политическа география, социална проблематика, външна и вътрешна политика, но, както видяхме, и митология, бит и традиции, философия, религия и традиционни вярвания и много други

теми. Такъв подход към предаването на географията на Китай се базира на Конструктивизма, залегнал в теорията на интерактивното обучение – образователна философия, основана на предпоставката, че човек активно конструира собствено разбиране или знание чрез взаимодействие с това, което вече знае, и това, в което вярва, заедно с идеи, събития и дейности, с които влиза в контакт (Bruner 1974, 32-34). Мартин Валке (Valcke 2009, 164-168) смята, че учениците следва да дискутират за това, което изучават; да го свързват със своя личен опит, да го прилагат в ежедневието си. Правейки това, те изучават част от себе си.

В подкрепа на тази парадигма аз наблюдавам промяна в учениците ми, след курса на обучение, в посока на нов подход към ученето и човешкото знание. Ако дотогава те възприемат учебния материал като обособени предмети, след това те вече свързват всички нови знания по основните дисциплини в едно, като ги трансформират през призмата на собствените си нужди. Така се култивира едно любопитство, премахва се страхът от новото знание като несвързана редица от факти, но обратно – търси се възможност да се опише по-широка картина на действителността.

Наблюдавайки в последните десет години постоянен спад на концентрацията и мотивацията за учене, считам за необходимо учителите да търсят нови подходи в преподаването. В противен случай целите няма да бъдат достигнати, няма да има и резултати и като цяло ще наблюдаваме загуба на време и усилия и в учители, и в обучаеми. Предложеният подход би могъл да даде направление на промените, очевидно нужни за българското образование, и последващо приложение в редица учебни предмети.

Библиография

Кюнстлер 1987: Кюнстлер, Мечислав. Митология на Китай. С.: Български художник, 1987.

Мандова 2007: Мандова, Искра, Символът на дракона в Китай. „Societas Classica“, Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока II, (311-319), УИ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, 2007.

Каталог на планините и моретата. Небесата питам, Сборник, Наука и изкуство, 1985.

„Проф. Нако Стефанов: 5 трилиона долара лежат пред „Един пояс – Един път“ и „16 +1“ е част от тях“, Епицентър: <http://epicenter.bg/article/Nako-Stefanov-/158717/11/0> (отв. на 09.12.2018).

Bruner 1974: Bruner, Jerome, *Toward a Theory of Instruction*, Belknap Press, 1974.

Graham 1990: Graham, A. C. The Book of Lieh-tzu A classic of Tao, Columbia University Press, New York, 1990.

Rambelli 2018: Fabio Rambelli, The Sea and the Sacred in Japan: Aspects of Maritime Religion, Bloomsbury Publishing, 2018.

Needham 1971: Needham J., Science and Civilisation in China, Physics and Physical Technology, Volume 4, Part 3, 308, Cambridge University Press, 1971.

Valcke 2009: Valcke, Martin, Cultural differences in the perception of a social-constructivist e-learning environment, British Journal of Educational Technology 40(1), August 2009.

«白话列子»: <http://bjzc.org/lib/18/wxls/ts018012.pdf> .